

només el femení: «la *val* de Gistau» en una escriptura de 1462 (que copia a l'ajuntament de Plan, 1965); «la *Valle* de Aysa» (referint-se a aquest poble proper a Jaca) en els Estatuts dels Ss. XVII-XVIII (que copia en el de Canfranc, 1966). A Fanlo em parlaven de la «*val* de la junta» (confluència) «del *valle* de Vió con el *valle* de Solana, però després confessaren que abans deien la *valle*; i així ho constato en la conversa espontània en les altres enquestes de l'alt Aragó. «La *valle yisklo*» deien a Bielsa i no pas el *valle de Añislo*; «iremos por la *valle* a Cortillas» Fiscal; «Turbon es una *valle* y montaña» Torla (1965); «por el Oeste hay una *val*, que va hacia Abay, y es la Paulona», Banaguás (1966); un aragonès eminent parlant d'una coneguda ribera del Baix Aragó escrivia: «la *Val* de Zafán, la vemos desde el tren: es toda estepa terciaria, y por eso, triste y monótona» (*Rev. de Aragón* 1902, 41).

La vacil·lació del gènere es nota també en els derivats diminutius. En lloc del cast. *vallejo* (VALLICULUS) a l'alt Aragó observem el prolongament de VALLICULA, amb la dissimilació *l-l* > *l-ɫ*: quatre partides anomenades amb aquest genèric a Èsposa (*La Varella Vieja* etc.) i altres quatre a Aragüés (*La Varella los Postes* etc.); i amb dissimilació més completa, i encara amb ús apehàtiu, una *barèla* a Aísa; en el vessant gascò on -LL- > -r- és general, amb més raó hi ha *barèlbe* (del dim. VALLICULA) en el *Cartulari* d'Ossau: «ont avara une *barèlbe* e arriu, qui és com a caau» (CANALIS) a. 1440 (pp. 229, 231.13.14). D'altra banda a Ribagorça hi hagué una correspondència del derivat francès diminutiu *vallon*, i com aquest, amb gènere masculí: «De la Morra de Comalgrau baixa un *balonét*, a Serradiu; a Esdolomada, referint-se al barranquet dit el *Torrentillo*, explicaven: «estos *balonét* de roures» (1957), i això continua encara fins a l'aragonès de l'alt Cinca: «el regueriz de Naso ---. —? —es un *vallonet*» (1965). Un derivat col·lectiu d'això, *vallonada*, és viu cap a Benavarri: «El Riu és una gran *vallonada*», «una *vallonada* que li diuen *Carrasgueros*», Jusseu (1965).

L'evolució fonètica de VALLIS ha estat la normal en les diferents llengües romàniques, si hi admetem unes poques excepcions explicables per fonètica sintàctica, en el cas que el mot vagi seguit permanentment del nom propi, lligat amb DE o per un adjectiu: fr. *val* però *vau-* quan va en aquestes condicions: *Vaucouleurs* VALLIS COLUBRUM, *Vaudeville* etc.; port., gall. i cast. sovint *Val* ---, llavors, en lloc de *valle* (*Valdeorras*, *Valdivia* etc.).

En domini gascò hi hauria d'haver pertot *bat* (respectivament *batch* o *bar-* en les corresponents alternatives): així «si augun de las diites *batz*» a. 1277 (52.7, veg. el facs., lín. 28), «si here d'Ossau o de la *bağ* de Camfranc» (52.10, facs., lín. 31). La renomada vall de l'Alt Coserans, amb nom provinent de VALLIS MALA, es pronuncia avui *Bammala* (< *Vat Mala*, que els francesos deformen en *vallée de Bethmale*). Però en combinació estereotipada des d'antic (amb DE i el nom propi, VALLEM), en el domini gascò, es degué apocopar d'hora en VAL-DE-: això explica que els aranesos diguin en la seva llengua *era bal d aran* (no pas *bat*); i

en el Bearn s'observa el mateix amb les grans valls com la d'Ossau: en el *Cartulari* d'aquesta lleigeixo *bal* (o *val*) d'Ossau i *bal* de Canfranc en doc. de 1277 (53.26, 52.22, 52.3, també clars en el facsimil, lín. 37; i llavors al·ludint a les mateixes, en ús genèric, *las diites bals*, lín. 15). Per al detall de l'evolució en *Val d'Aran* i en altres compostos gascons, V. el meu Dicc. Aranès-Gascò ja redactat.

Altres DERIV.: *Vallada*, col·lectiu usual a les terres de l'Ebre: «clot entre muntanyes» (Tortosa) DAG.; a Móra la Nova designa espt. un fondal llarg i poc fondo: «després del Barranc de Manou hi ha una *vallada* que en diuen Los Olivars» (1935). En el Cardener, on és tan viu el sufix -anc (*tovanç, foranca, terranc*) hi ha també +*vallanca*: «Lo Xuclador és una *balánka* fonda, que va a parar a la Ribera Salada» Ladurs (1964).

Antics COMPOSTOS. Ho havia estat l'adverbi *avall*, que en l'origen fou AD VALLEM 'a vall, cap a la vall', oposat a *amunt* AD MONTEM. Ja el trobarem bo i sol·dat en els orígens de la llengua, com en un doc. del S. XI on ja va oposat a *amunt*, en llenguatge mig allatinat: «de ipsos terminos quod ego feci firmare in monte --- de ipsas arbores ciresas in amonte --- ad font sutirana, de sponda in *avall*», doc. d'Organyà, de 1080 (BABL VIII, 528); «un ort, de ipsa font *aval*, qui regar se puxe» Espuga de Francolí, a. 1150 (MiretS, *El més antic text lit. cat.*, p. 14); «dimitimus --- filio nostro lo cortical, de puteo in *aval*», doc. del Penedès (Sobirats, a. 1187; MiretS, *op. cit.*, 22); «N. Séiner --- lo Diable --- volg-lo temtar --- posàl sus e'l temple, e dix-li --- Si tu és lo fil de Déu, laxa-t caèer en *aval*, que los teus àngels ti sofe-<r>ran e no-t faràs mal», *Hom.*, 6r12. O contrastant amb *amunt*: «lo cavall --- tot jorn lo cavalcava e'l feya córrer *amunt* e *avall*», Lull (*Merav.*, Ag. I, 195); «veren los seus rocins solts, corrent los uns *amunt*, los altres *avall*», JoMartorell (Ag. II, 96).

Degué ser combinació molt estesa en gran part de la Romània central, des de data molt arcaica, quasi de llatí vulgar. Car en llengua d'oc no és menys general que la nostra, i la hi trobem des dels orígens: «per aquí monten cent miri' auzelló: alquant s'en tornen *aval*, a rreüzó, / mas cil qui poden montar al cel alçor / ---», *Boeci*, 213; «tuit l'ome de la ciutat / --- foron forsenat / --- / et aquel qu'avía son sen / --- / vi ben que dessanat son: / e garda *aval* et amon / si negun savi no i veirà / e negun savi non i a», Peire Cardenal (*Faula*, v. 28).

Combinació que es presenta amb no menys extensió en fr. ant. *aval* (d'on resten derivats i cpts., *avaler*, *vent d'aval* etc.); fins i tot es transmeté al basc des del romanç arcaic dels Pirineus: *ap(h)al* (amb l'accentuació inicial pròpia dels mots arcaics: ronc. *ápal*, suletí *áphal*), que significa, com a adverbi 'cap avall' i, com a adj. 'humil': Schuchardt, *ZRPb.* XXIII, 179; i Mitxelena, *FonHivca.*, 229.

En cat., el territori on s'usa aquest mot s'estén, en tots sentits, fins als últims límits de la llengua: civ. «*avall*: abajo» (PzCabr.), i fins al capdamunt del Pa-